

AZƏRBAYCANDA SAHİBKARLIĞIN MALİYYƏ-İQTİSADI POTENSİALI

Vüqar Nəzərov,

Azərbaycan Turizm və Menecment Universitetinin Biznes idarəçiliyi
fakültəsinin dekanı, iqtisadiyyat üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
e-mail: v.nazarov@atmu.edu.az

UOT: 33; 336

Xülasə. Bazar iqtisadiyyatı şəraitində iqtisadi fəaliyyətin ayrılmaz hissəsi olan sahibkarlığa mühüm diqqət yetirilir. Sahibkarlığın yalnız malların alqı-satqısı ilə əlaqəli kommersiya fəaliyyəti kimi qəbul edilməsinin sosial stereotipləri geniş yayılmışdır. Belə bir fikir natamamlıq və məhdudluqdan əziyyət çəkir. Sahibkarlıq təkcə ticarət və əmtəə mübadiləsi ilə bağlı deyil, iqtisadiyyat və təsərrüfat fəaliyyətinin demək olar ki, bütün sahələrinə yayılan son dərəcə çoxşaxəli iqtisadi fəaliyyət növüdür. Beləliklə, sahibkarlıq yeni iqtisadi imkanların yaradıcı formada axtarışına, rəqabət şəraitində müxtəlif mənbələrdən resursları cəlb və istifadə etmək bacarığına əsaslanan xüsusi yenilikçi iqtisadi davranış tərzidir.

Məqalədə ölkəmizdə sahibkarlıq sahəsində maliyyə-iqtisadi potensialın önəmli məqamları açıqlanır. Vəziyyətin daha dolğun olması üçün məqalədə maliyyə-iqtisadi potensialın göstəricilərinin sahibkarlığa və milli iqtisadiyyata təsir dərəcəsi dərindən təhlil edilir.

Açar sözlər: sahibkar, sahibkarlıq fəaliyyəti, maliyyə-iqtisadi potensial, mikro sahibkarlıq subyektləri, kiçik sahibkarlıq subyektləri, orta sahibkarlıq subyektləri.

Key words: entrepreneur, entrepreneurial activity, financial and economic potential, micro-business entities, small business entities, medium-sized businesses.

Ключевые слова: предприниматель, предпринимательская деятельность, финансово-экономический потенциал, субъекты микропредпринимательства, субъекты малого предпринимательства, субъекты среднего предпринимательства.

Sahibkarlığın məqsədi malların, işlərin, desək, xidmətlərin istehsalı və bazara çıxarılması yolu ilə gəlirin əldə edilməsi, eləcə də ictimai tanınma, özünün şəxsiyyət kimi əhəmiyyətinin dərk edilməsidir. Başqa sözlə sahibkarlığın məqsədi istehsalda və bazarda elə bir məhsul təklif etməkdən ibarətdir ki, bu məhsula tələb olsun və sahibkara mənfəət gətirsin. Sahibkarlığın inkişafı iqtisadi uğurun, sənaye istehsalının yüksək artım templərinin əldə edilməsində əvəzsiz rol oynayır. O iqtisadiyyatın innovativ, məhsuldar xarakterinin əsasıdır. Nə qədər çox təsərrüfat subyektləri öz təşəbbüslərini və yaradıcılıq qabiliyyətlərini nümayiş etdirmək imkanına malikdirsə, o qədər də inkişafın potensial və faktiki nəticələri arasında fərq az olur. İnnovativ iqtisadi artımın mənimsənilməsi yaradıcı qüvvənin süni şəkildə məhdudlaşdırılması, bütün istehsal ehtiyatlarının bu mobilliyi üçün zəruri olan təsərrüfat təşəbbüsünün azadlığı şəraitində mümkün deyil. Sahibkarlıq yeni perspektivli istehsalatların mənimsənilməsini təmin edir, köhnəlməmiş məhsulların “çıxarılmasına” kömək edir, eləcə də rəqabətin və “marketləşmənin” inkişafına, milli

iqtisadiyyatın “açıqlığı”nın artmasına, kapitalın idxal və ixracının inkişafına kömək edir.

Sahibkarlıq haqqında məlumat verilərkən onun istənilən ölkədə, o cümlədən Azərbaycanda sosial-iqtisadi rolu xüsusilə vurğulanmalıdır. Sahibkarlığın iqtisadi rolu aşağıdakı məsələlərdə öz əksini tapır:

- çoxşaxəli iqtisadi strukturun inkişafı;
- yerli xammal və mülkiyyətin istehsalata cəlb edilməsi;
- iş yerlərinin yaradılması xərclərinə qənaət etməklə aşağı istehsal həcmi ilə uzunmüddətli orta xərclərin minimuma endirilməsi;

- vəsaitlərin yüksək dövretməsi və səmərəli idarəetmə sisteminin yaradılması;
- innovasiyaların yaradılması və bazarda tətbiqi.

Sahibkarlığın sosial rolu isə konkret məsələləri nəzərdə tutur:

- əhalinin məşğulluğunu təşviq etmək;
- işçilərin peşə və ixtisas potensialından maksimum dərəcədə istifadə etmək;
- sərbəst buraxılan və istifadə olunmayan əmək ehtiyatlarından operativ istifadə etmək;
- əhalinin təşəbbüskarlıq fəaliyyətini artırmaq;
- əmək bazarının sektor quruluşunu optimallaşdırmağa və sosial gərginliyi azaltmağa kömək edən yaradıcı, kreativ qabiliyyətlərini inkişaf etdirmək.

Azərbaycanda sahibkarlığın sosial-iqtisadi təsirinin artırılması ölkəmizin önəmli məsələlərindən biri hesab edilir. Bu sahədə uğurun daha da səmərəli olması üçün burada maliyyə-iqtisadi potensialın keyfiyyətli, davamlı artımı çox vacibdir. Maliyyə vəziyyəti və fəaliyyətin maliyyə nəticələri müəssisələrin maliyyə potensialını, pul vəsaitinin çatışmazlığı və məhdudluğu şəraitində böyük əhəmiyyət kəsb edən maliyyə mənbələrinin idarə edilməsinin səmərəliliyi səviyyəsini xarakterizə edir. Bu baxımdan sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan müəssisələrin maliyyə potensialının və onların inkişaf perspektivlərinin Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin orqanlarının rəsmi məlumatları əsasında baxılması aktual görünür.

Tədqiqat metodları

Azərbaycanda sahibkarlığın maliyyə-iqtisadi potensialı araşdırılarkən statistik təhlil bu sahədə mövcud vəziyyəti, problemləri, zəif nöqtələri müəyyən etməyə şərait yaradır. Rəqəmlər əsasında gələcəkdə görülməli işlər müəyyən olunur.

Cədvəl 1.
Azərbaycanda 2018 – 2021-ci illərdə fəaliyyətdə olan mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin sayı

Göstəricilər	İllər			
	2018	2019	2020	2021
Sahibkarlıq subyektlərinin ümumi sayı, o cümlədən	244883	271304	316370	355906
Mikro sahibkarlıq subyektlərinin sayı	237815	262622	307717	346171
Kiçik sahibkarlıq subyektlərinin sayı	4930	5956	5943	6856
Orta sahibkarlıq subyektlərinin sayı	2138	2726	2710	2879

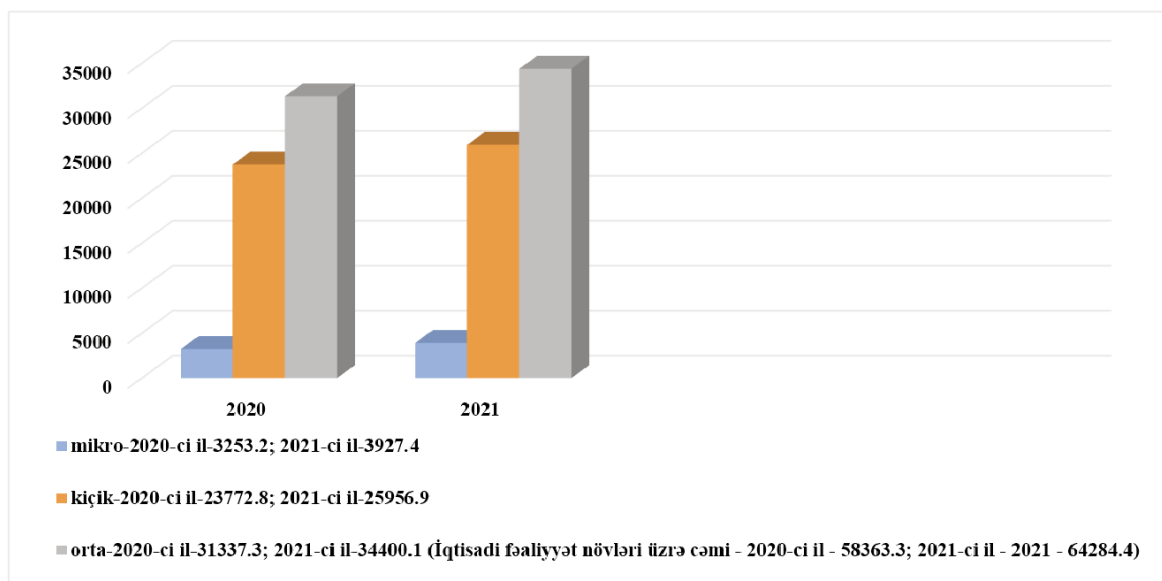
Mənbə: Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları [3].

Cədvəl 1-dən də göründüyü kimi, respublikamızda fəaliyyət göstərən sahibkarlıq subyektlərinin sayında müsbət tendensiya müşahidə edilir. 2018-ci il illə müqayisədə 2021-ci ildə sahibkarlıq subyektlərinin ümumi sayı 111023 vahid, yaxud 45,3% artmışdır, ondan mikro sahibkarlıq subyektlərinin sayı 108356 vahid, yaxud 45,6%, kiçik sahibkarlıq subyektlərinin sayı 1926 vahid, yaxud 39,1%, orta sahibkarlıq subyektlərinin sayı 741 vahid, yaxud 34,7% artmışdır. Belə müsbət tendensiya ölkəmizdə sahibkarlığın maliyyə-iqtisadi potensialına müsbət təsir göstərəcəkdir. Ölkəmizdə

sahibkarlığın maliyyə-iqtisadi potensialını daha dərinlən təhlil etmək üçün iki əsas göstəricilərin müəyyən edilməsi çox mühüm məsələdir:

- mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyekti olan müəssisələrin aktivləri;
- mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyekti olan müəssisələrin ehtiyatları.

Bu göstəricilər respublikamızda sahibkarlığın maliyyə-iqtisadi potensialı haqqında daha aydın təsəvvür yaradır. Növbəti iki şəkil mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyekti olan müəssisələrin aktivlərinin təsviridir.

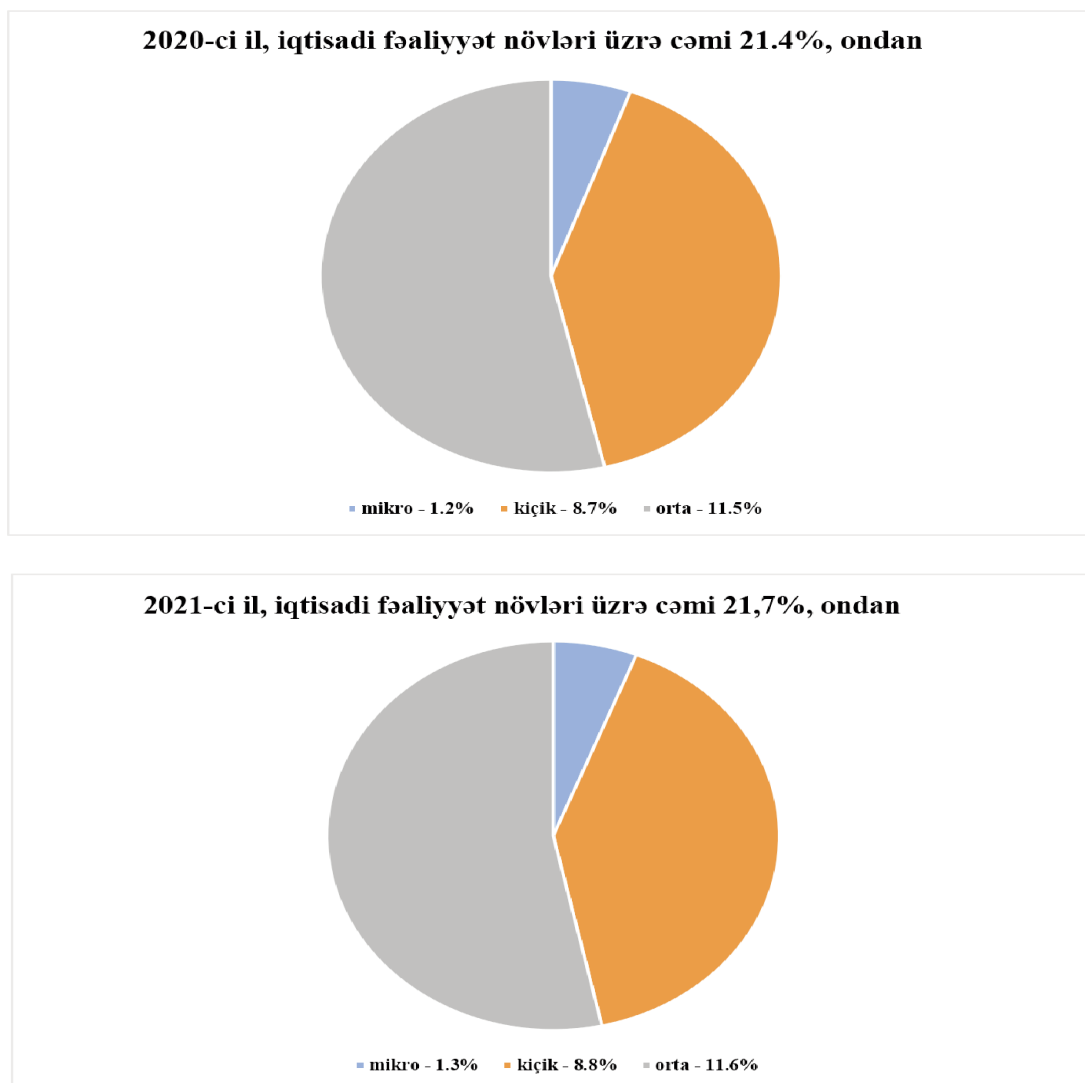
Şəkil 1. 2020 – 2021-ci illərdə Azərbaycanda iqtisadi fəaliyyət növləri üzrə mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyekti olan müəssisələrin aktivləri (ilin sonuna mln. manat).

Mənbə: Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları [3]

Təqdim olunan **şəkil 1**-dən belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, Azərbaycanda 2020–2021-ci illərdə iqtisadi fəaliyyət növləri üzrə mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyekti olan müəssisələrin aktivlərində artım müşahidə edilir. Bu isə ölkəmizin sahibkarlığının maliyyə-iqtisadi potensialına bir töhfədir. Belə ki, 2020-ci illə müqayisədə 2021-ci ildə Azərbaycanda iqtisadi fəaliyyət növləri üzrə mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyekti olan müəssisələrin aktivləri 5921,1 mln. manat, yaxud 10,1% artmışdır. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, həm mikro, həm kiçik, həm də orta sahibkarlıq subyekti olan müəssisələr üzrə bu göstəricidə artım müşahidə edilir:

- 2020-ci illə müqayisədə 2021-ci ildə Azərbaycanda iqtisadi fəaliyyət növləri üzrə mikro sahibkarlıq subyekti olan müəssisələrin aktivləri 674,2 mln. manat, yaxud 20,7% artmışdır;
- 2020-ci illə müqayisədə 2021-ci ildə Azərbaycanda iqtisadi fəaliyyət növləri üzrə kiçik sahibkarlıq subyekti olan müəssisələrin aktivləri 2184,1 mln. manat, yaxud 9,2% artmışdır;
- 2020-ci illə müqayisədə 2021-ci ildə Azərbaycanda iqtisadi fəaliyyət növləri üzrə orta sahibkarlıq subyekti olan müəssisələrin aktivləri 3062,8 mln. manat, yaxud 9,8% artmışdır.

Növbəti **şəkil 2-də** Azərbaycanda 2020 – 2021-ci illərdə mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyekti olan müəssisələrin aktivlərinin dəyərinin fəaliyyətdə olan bütün müəssisələrin aktivlərinin ümumi dəyərində xüsusi çəkisi təqdim olunub. Bu sxemdə ölkəmizdə 2020-ci illə müqayisədə 2021-ci ildə mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyekti olan müəssisələrin cəmi aktivlərinin dəyərinin fəaliyyətdə olan bütün müəssisələrin aktivlərinin ümumi dəyərində xüsusi çəkisinə nisbətə 0,3% artmışdır. Ayrı-ayrı sahibkarlıq subyektləri üzrə müvafiq olaraq mikro sahibkarlıq subyekti olan müəssisələr üzrə 0,1%, kiçik sahibkarlıq subyekti olan müəssisələr üzrə 0,1%, orta sahibkarlıq subyekti olan müəssisələr üzrə isə 0,1% artım müşahidə edilir. Bu göstəricilər cüzi görünsə də, sahibkarlığın maliyyə-iqtisadi potensialı ilə bağlı müəyyən bir irəliləyişindən xəbər verir.

Şəkil 2. 2020 – 2021-ci illərdə Azərbaycanda mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyekti olan müəssisələrin aktivlərinin dəyərinin fəaliyyətdə olan bütün müəssisələrin aktivlərinin ümumi dəyərində xüsusi çəkisi (ilin sonuna faizlə).

Mənbə: Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları [3]

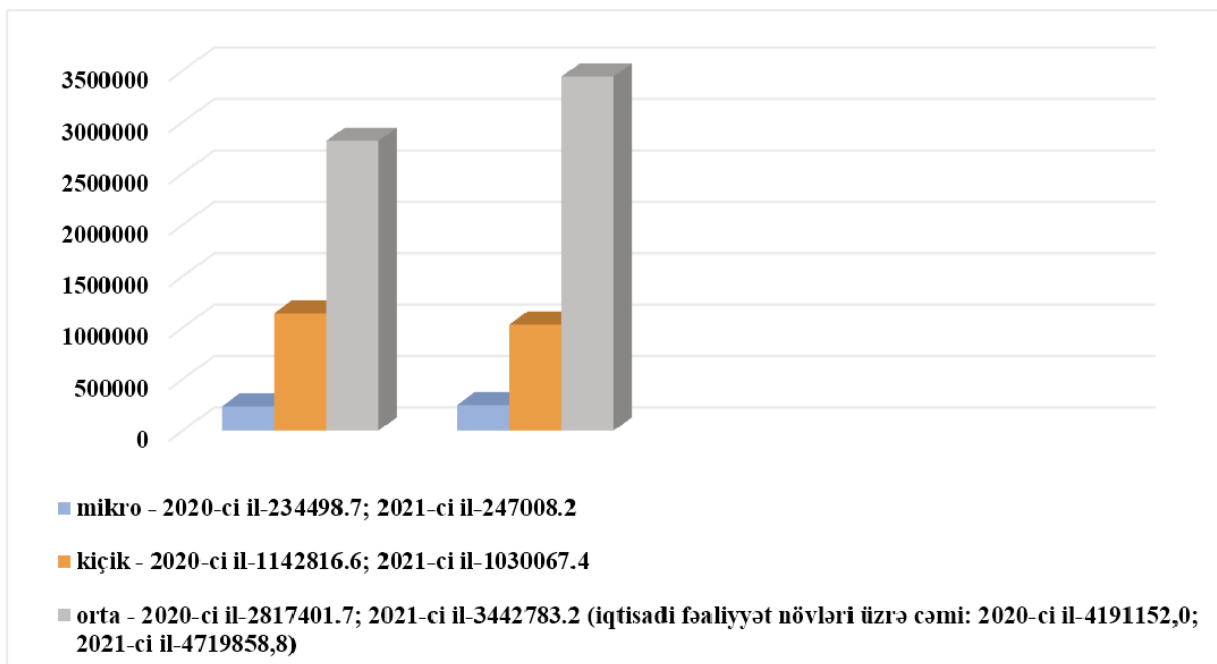
Azərbaycanda sahibkarlığın maliyyə-iqtisadi potensialının əlverişli şəraitini müəyyən edən növbəti göstərici iqtisadi fəaliyyət növləri üzrə mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyekti olan müəssisələrin ehtiyatlarıdır (**şəkil 3**). Təqdim olunan göstəricidə artım müşahidə edilir: 2020-ci illə müqayisədə 2021-ci ildə ölkəmizdə iqtisadi fəaliyyət növləri üzrə mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyekti olan müəssisələrin ehtiyatları 528706,8 mln. manat, yaxud 12,6% artmışdır.

Ehtiyatlarla bağlı ayrı-ayrı göstəricilərə nəzər yetirsək aşağıdakı mənzərəni müşahidə edərik:

– 2020-ci illə müqayisədə 2021-ci ildə Azərbaycanda iqtisadi fəaliyyət növləri üzrə mikro sahibkarlıq subyekti olan müəssisələrin ehtiyatları 12509,5 mln. manat, yaxud 5,3% artmışdır;

– 2020-ci illə müqayisədə 2021-ci ildə Azərbaycanda iqtisadi fəaliyyət növləri üzrə kiçik sahibkarlıq subyekti olan müəssisələrin ehtiyatları 112749,2 mln. manat, yaxud 9,9% azalmışdır. Bu istiqamətdə dövlət tərəfindən kiçik müəssisələrə kömək ümumi sahibkarlığın maliyyə-iqtisadi potensialını artıracaq;

– 2020-ci illə müqayisədə 2021-ci ildə Azərbaycanda iqtisadi fəaliyyət növləri üzrə orta sahibkarlıq subyekti olan müəssisələrin ehtiyatları 625381,5 mln. manat, yaxud 22,2% artmışdır.

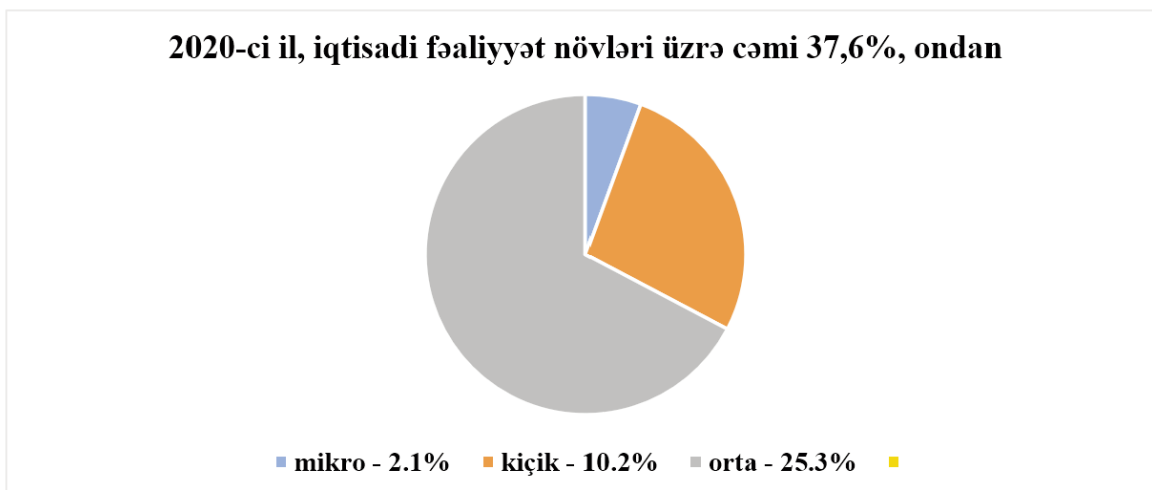
Şəkil 3. Azərbaycanada 2020 – 2021-ci illərdə iqtisadi fəaliyyət növləri üzrə mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyekti olan müəssisələrin ehtiyatları (min manat).

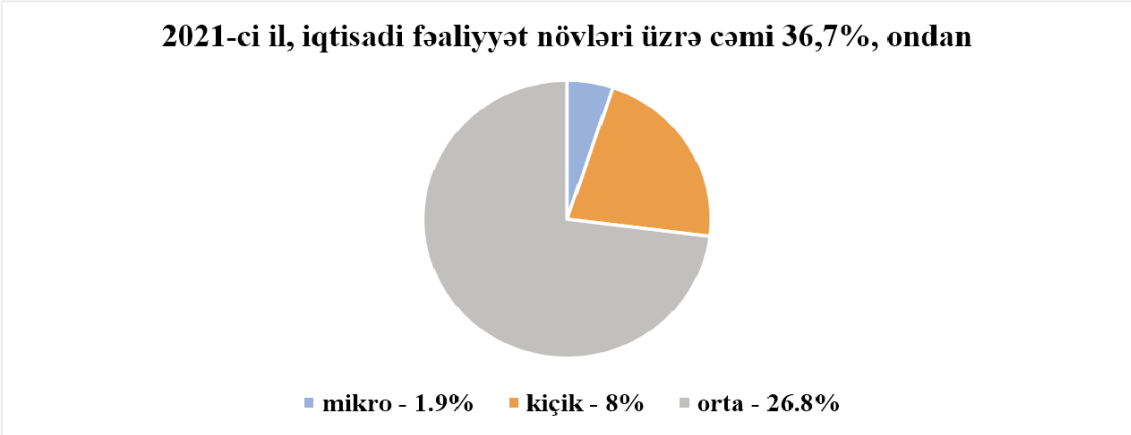
Mənbə: Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları [3]

Növbəti **şəkil 4-də** Azərbaycanada 2020 – 2021-ci illərdə mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyekti olan müəssisələrin ehtiyatlarının fəaliyyətdə olan bütün müəssisələrin ehtiyatlarında xüsusi çəkisi təqdim olunub. Bu göstəricidə 2020-ci illə müqayisədə 2021-ci ildə 0,9% azalma müşahidə edilir. Ayrı-ayrı sahibkarlıq subyektləri üzrə aşağıdakı nəticələrə gəlmək olar:

- 2020-ci illə müqayisədə 2021-ci ildə mikro sahibkarlıq subyekti olan müəssisələrin ehtiyatlarının fəaliyyətdə olan bütün müəssisələrin ehtiyatlarında xüsusi çəkisi 0,2% azalmışdır;
- 2020-ci illə müqayisədə 2021-ci ildə kiçik sahibkarlıq subyekti olan müəssisələrin ehtiyatlarının fəaliyyətdə olan bütün müəssisələrin ehtiyatlarında xüsusi çəkisi 2,2% azalmışdır;
- 2020-ci illə müqayisədə 2021-ci ildə orta sahibkarlıq subyekti olan müəssisələrin ehtiyatlarının fəaliyyətdə olan bütün müəssisələrin ehtiyatlarında xüsusi çəkisi 1,5% artmışdır.

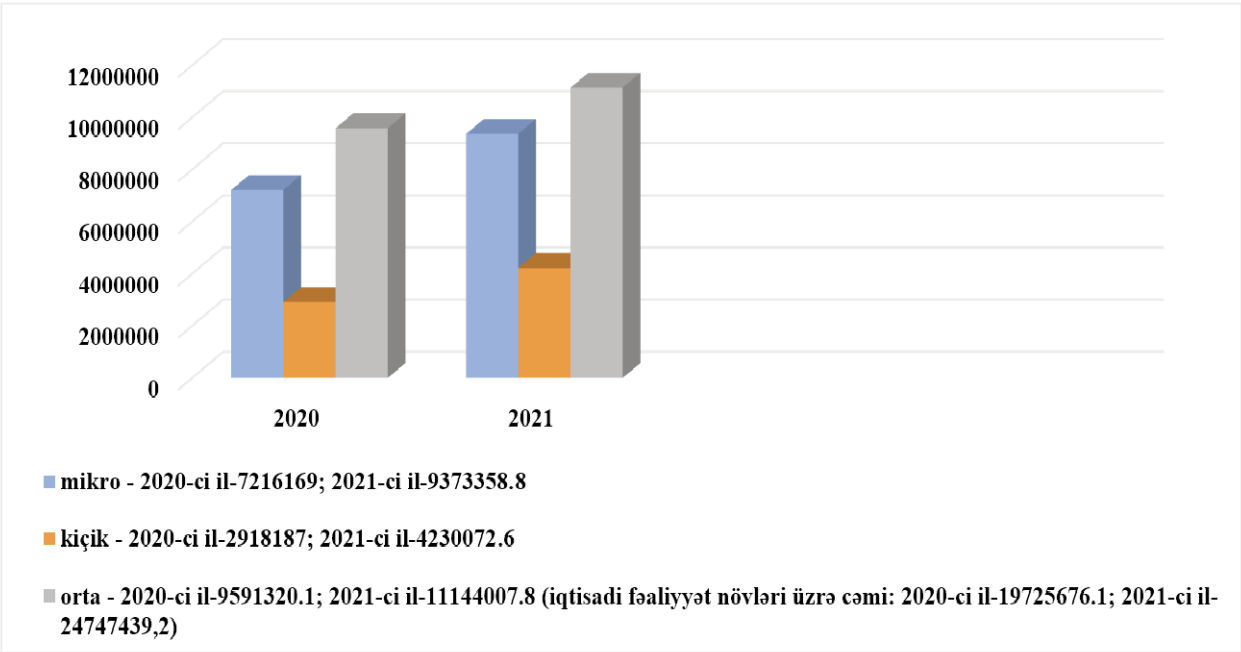
Qeyd etmək lazımdır ki, bu göstəricinin aşağı olması sahibkarlığın resurs bazasının aşağı olmasıdır, xüsusilə mikro və kiçik sahibkarlıq subyekti olan müəssisələrin. Bu istiqamətdə işlər görülməlidir.

Şəkil 4. Azərbaycanda 2020 – 2021-ci illərdə mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyekti olan müəssisələrin ehtiyatlarının fəaliyyətdə olan bütün müəssisələrin ehtiyatlarında xüsusi çəkisi (ilin sonuna faizlə).

Mənbə: Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları [3]

Şəkil 5. Azərbaycanda 2020-2021-ci illərdə iqtisadi fəaliyyət və mülkiyyət növləri üzrə mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri tərəfindən yüklənmiş malların, yerinə yetirilmiş işlərin, göstərilmiş xidmətlərin dəyəri (min manat).

Mənbə: Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları [3]

Növbəti şəkil 5-də Azərbaycanda 2020-2021-ci illərdə iqtisadi fəaliyyət və mülkiyyət növləri üzrə mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri tərəfindən yüklənmiş malların, yerinə yetirilmiş işlərin, göstərilmiş xidmətlərin dəyəri təqdim olunub. Bu göstərici sahibkarlığın daha çox mənfəət əldə edilməsi istiqamətində olduqca vacibdir və bunun nəticəsində bu sahədə maliyyə-iqtisadi potensial daha da artır. Beləliklə, şəkildən aşağıdakı nəticələrə gələ bilərik:

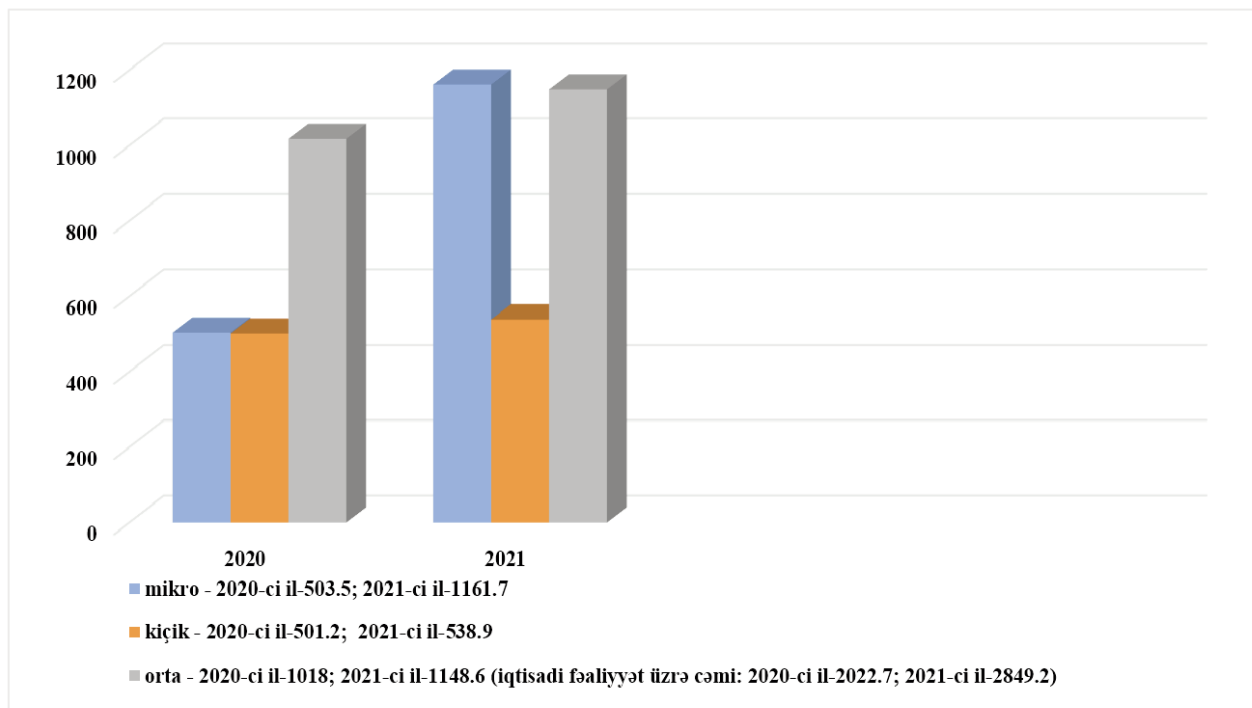
– 2020-ci illə müqayisədə 2021-ci ildə ölkəmizdə iqtisadi fəaliyyət və mülkiyyət növləri üzrə mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri tərəfindən yüklənmiş malların, yerinə yetirilmiş işlərin, göstərilmiş xidmətlərin dəyəri 5021763,2 mln. manat yaxud 25,5% artmışdır;

– 2020-ci illə müqayisədə 2021-ci ildə ölkəmizdə iqtisadi fəaliyyət üzrə mikro sahibkarlıq subyektləri tərəfindən yüklənmiş malların, yerinə yetirilmiş işlərin, göstərilmiş xidmətlərin dəyəri 2157189,8 mln. manat, yaxud 29,9% artmışdır;

– 2020-ci il ilə müqayisədə 2021-ci ildə ölkəmizdə iqtisadi fəaliyyət üzrə kiçik sahibkarlıq subyektləri tərəfindən yüklənmiş malların, yerinə yetirilmiş işlərin, göstərilmiş xidmətlərin dəyəri 1311885,6 mln. manat, yaxud 45% artmışdır;

– 2020-ci illə müqayisədə 2021-ci ildə ölkəmizdə iqtisadi fəaliyyət üzrə orta sahibkarlıq subyektləri tərəfindən yüklənmiş malların, yerinə yetirilmiş işlərin, göstərilmiş xidmətlərin dəyəri 1552687,7 mln. manat, yaxud 16,2% artmışdır.

Yuxarıdakı təhlil əsasında belə bir nəticəyə gələ bilərik ki, respublikamızda 2020-ci illə müqayisədə 2021-ci ildə iqtisadi fəaliyyət və mülkiyyət növləri üzrə mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri tərəfindən yüklənmiş malların, yerinə yetirilmiş işlərin, göstərilmiş xidmətlərin dəyəri müsbət tendensiyalıdır, bu isə sahibkarlığın maliyyə-iqtisadi potensialının artımına əlavə stimül yaradır.

Şəkil 6. Azərbaycanada 2020 – 2021-ci illərdə iqtisadi fəaliyyət növləri üzrə mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri tərəfindən ödənilən vergilər (mln).

Mənbə: Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları [3]

Növbəti **şəkil 6-da** Azərbaycanda sahibkarlığın dövlət büdcəsinə töhfəsi təqdim olunub. Burada aşağıdakı nəticələri qeyd etmək lazımdır:

– 2020-ci illə müqayisədə 2021-ci ildə Azərbaycanda iqtisadi fəaliyyət növləri üzrə mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri tərəfindən ödənilən vergilərin cəmi 826,5 mln. manat, yaxud 40,9% artmışdır;

– 2020-ci illə müqayisədə 2021-ci ildə Azərbaycanda iqtisadi fəaliyyət növləri üzrə mikro sahibkarlıq subyektləri tərəfindən ödənilən vergilər 658,2 mln. manat, yaxud 130,7% artmışdır;

– 2020-ci illə müqayisədə 2021-ci ildə Azərbaycanda iqtisadi fəaliyyət növləri üzrə kiçik sahibkarlıq subyektləri tərəfindən ödənilən vergilər 37,7 mln. manat, yaxud 7,5% artmışdır;

– 2020-ci il ilə müqayisədə 2021-ci ildə Azərbaycanda iqtisadi fəaliyyət növləri üzrə orta sahibkarlıq subyektləri tərəfindən ödənilən vergilər 130,6 mln. manat, yaxud 12,8% artmışdır.

Nəticələrə əsasən qeyd etmək lazımdır ki, ölkəmizdə iqtisadi fəaliyyət növləri üzrə mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri tərəfindən ödənilən vergilərin cəmi müsbət tendensiyalıdır. Bu məsələ bir tərəfdən ölkədə sahibkarlığın daha da inkişaf etməsindən xəbər verir. Digər tərəfdən isə respublikada sahibkarlığın vergitutma bazasının azaldılması məsləhətə uyğundur və bunun nəticəsində sahibkarların əlində daha çox maliyyə vəsaiti qalacaq və bu da sahibkarlığın maliyyə-iqtisadi potensialının artımı deməkdir.

Cədvəl 2.

Azərbaycanda 2018 – 2021-ci illərdə mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin əsas makro-iqtisadi göstəriciləri

Göstəricilər	İllər			
	2018	2019	2020	2021
Yaradılmış əlavə dəyər, milyon manat; o cümlədən:	9836,6	11071,7	10941,0	13956,1
Mikro sahibkarlıq subyektləri üzrə	4467,8	4900,8	4455,2	5790,8
Kiçik sahibkarlıq subyektləri üzrə	1235,5	1423,2	1617,9	2384,3
Orta sahibkarlıq subyektləri üzrə	4133,3	4747,7	4867,9	5781,0
İşçilərin sayı, min nəfər, o cümlədən	283,5	332,2	348,7	357,8
Mikro sahibkarlıq subyektləri üzrə	35,0	40,2	40,9	40,9
Kiçik sahibkarlıq subyektləri üzrə	76,1	85,1	92,1	102,2
Orta sahibkarlıq subyektləri üzrə	172,4	206,9	215,7	214,8
Orta aylıq nominal əmək haqqı, manat, o cümlədən	445,3	531,0	612,3	632,2
Mikro sahibkarlıq subyektləri üzrə	294,9	332,5	359,4	382,5
Kiçik sahibkarlıq subyektləri üzrə	373,5	437,0	533,8	528,2
Orta sahibkarlıq subyektləri üzrə	517,1	624,6	714,4	748,3
Əsas kapitala investisiyalar, milyon manat, o cümlədən	6953,0	3422,2	2674,1	3387,7
Mikro sahibkarlıq subyektləri üzrə	2831,5	515,5	970,2	1706,2
Kiçik sahibkarlıq subyektləri üzrə	1046,7	494,2	380,4	892,7
Orta sahibkarlıq subyektləri üzrə	3074,8	2412,5	1323,5	788,8

Mənbə: Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları [3]

Cədvəl 2-də Azərbaycanda sahibkarlığın maliyyə-iqtisadi potensialını daha dolğun ifadə edən mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin əsas makro-iqtisadi göstəriciləri təqdim edilib. Bu cədvəldən də göründüyü kimi, ölkəmizdə mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin əsas makro-iqtisadi göstəriciləri üzrə müsbət tendensiyalar müşahidə edilir. 2020-ci ildə pandemiya görə bu göstəricilərdə mənfi tendensiya müşahidə edilsə də, respublikada 2021-ci ildə mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin əsas makro-iqtisadi göstəricilərində artım müşahidə edildi. Cədvəl 2-dən aşağıdakı nəticələrə gələ bilərik:

- 2018-ci illə müqayisədə 2021-ci ildə mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri tərəfindən yaradılmış əlavə dəyər 4119,5 mln. manat, yaxud 41,9% artmışdır;
- 2018-ci illə müqayisədə 2021-ci ildə mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyektlər üzrə işçilərin sayı 74,3 min nəfər, yaxud 26,2% artmışdır;
- 2018-ci illə müqayisədə 2021-ci ildə mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri üzrə orta aylıq nominal əməkhaqqı 186,9 manat, yaxud 42% artmışdır;
- 2018-ci illə müqayisədə 2021-ci ildə mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyektlər üzrə əsas kapitala investisiyalar 3565,3 mln. manat, yaxud 51,3% azalmışdır.

İqtisadi münasibətlərin nəticəsində maliyyə-iqtisadi potensialının səmərəli təşkilini təmin etmək üçün sahibkarlıq strukturlarında müvafiq şərait yaradılmalıdır. Bunlara – əmlakın təcrid olması, mütərəqqi normativ baza, maddi dəyərlərin, xərclərin və məhsulların hərəkətinin uçotu sistemi, fəaliyyətin qiymətləndirilməsi və maddi həvəsləndirilməsinin rəşional sistemi, əmtəə-maddi axınının idarə olunması üçün infrastruktur və logistika sxemlərinin yaradılması daxildir. Sahibkarlıq fəaliyyəti prosesində ayrı-ayrı texnoloji sahələrin əmlakının təcrid olunması məsuliyyət mərkəzlərini ayırmağa, gəlir, xərc və investisiya axınlarının idarə edilməsinin müvafiq funksiyalarını birləşdirməyə imkan verir. Nisbi iqtisadi müstəqillik xərclərin sahibkarlıq fəaliyyətinin nəticələri ilə müqayisəsi iqtisadi maraq və maddi məsuliyyət kimi prinsiplərin həyata keçirilməsini alt bölmələr səviyyəsində gücləndirmək üçün hazırlanmışdır.

Mütərəqqi normativ baza sahibkarlıq fəaliyyətinin planlaşdırılması, tənzimlənməsi və nəzarəti, xərclərin əldə edilmiş nəticələrlə müqayisəsi, sahibkarlıq fəaliyyətinin nəticələrinə görə məsuliyyətin müəyyənəndirilməsi və işçilərin fəaliyyətinin stimullaşdırılması üçün əsasdır. Inventarizasiyanın, xərclərin və məhsulların hərəkətinin uçotu sistemi sahibkarlıq fəaliyyətinin vəziyyəti və nəticələri barədə məlumat əldə etməyə imkan verir, maddi ehtiyatların qəbulunu, daxili hərəkətini, istifadəsini və satışını əks etdirir, eyni zamanda onlardan istifadənin optimallığını müəyyənəndirməyə şərait yaradır.

Sahibkarlıq fəaliyyətinin səmərəliliyinin artırılması mexanizminin fəaliyyətinin əsas şərtlərindən biri əmtəə-maddi axınlarının idarə olunması üçün infrastruktur və logistika sxemlərinin yaradılmasıdır. Belə təşkilati tərtibat bütün idarəetmə funksiyaları üçün vahid texniki, iqtisadi və kadr siyasətinin genişləndirilmiş obyektlərini yaratmağa imkan verir. Sahibkarlıq fəaliyyətinin səmərəliliyinin artırılması mexanizmi qısa və uzunmüddətli dövrlərdə rəqabət şəraitində yaşamaq və uğur qazanmaq məqsədi daşıyır. Bu mexanizmin işləməsi yeni məhsul və texnologiyaların yaradılmasında rəqabət və əməkdaşlıq motivlərini, sahibkarlıq strategiyalarını, sahibkarlıq riskinin, xarici mühitin dəyişməsinə sahibkarlıq reaksiyalarının motivlərini, idarəetmə və yenilik qavrayışının çevikliyini təmin edən daxili sahibkarlığın motivlərini təmin edir.

Nəticə. Təqdim olunan statistik göstəricilər əsasında belə nəticəyə gəlmək olar ki, Azərbaycanda sahibkarlığın maliyyə-iqtisadi potensialı kifayət qədərdir. Lakin rəqəmlərdən də görünür ki, müəyyən problemlər mövcuddur.

Bu problemlərdən birincisi, mikro və kiçik sahibkarlıq subyektləri olan müəssisələrin ehtiyatlarının azalmasıdır. Nəzərə alsaq ki, ölkənin ümumi sahibkarlıq fəaliyyətində onların payı 99,2% təşkil edirsə, bu xoşagəlməz tendensiyadır. İkincisi, sahibkarlıq subyektləri tərəfindən ildən-ilə daha çox vergilərin ödənilməsidir. Bu bir tərəfdən diqqətəlayiq tendensiyadır, dövlət büdcəsinin gəlir hissəsi zənginləşir, deməli, ölkənin vacib sahələri kifayət qədər maliyyə vəsaitləri ilə təmin edilir. Digər tərəfdən daha çox vergilərin ödənilməsi sahibkarlıq subyektləri üzərində əlavə yüküdür, bu isə onların maliyyə-iqtisadi potensialını azaldır.

Qeyd olunan məsələləri və ölkəmizin dünyada qloballaşan şəraitdə fəaliyyət göstərdiyini nəzərə alaraq, sahibkarlığın maliyyə-iqtisadi potensialının səmərəliliyinin artırılması mexanizminin daha da səmərəli işlənilməsi olduqca vacib məsələ hesab edilir. Bununla bağlı aşağıdakı təklifləri təqdim etmək məqsəduyğundur:

– *sahibkarlıq strukturlarının fəaliyyət sahələrinin aydınlaşdırılması və ya yenidən istiqamətləndirilməsi (yeni yaradılan sahibkarlıq strukturları üçün bu problem bazarın nisbətən qeyri-müəyyən istiqamətini və sektorlarını konkretləşdirməkdən ibarətdir ki, bu da çoxdan mövcud olan sahibkarlıq strukturlarının yeni istiqaməti ilə istər-istəməz texniki və inzibati çətinliklərlə üzləşir);*

– *müasir tələblərə uyğun texnologiya seçimi, informasiya şəbəkəsinin və nəzarət sisteminin yenidən qurulması;*

– *sahibkarlıq strukturlarının iqtisadi cəhətdən etibarlı işləməsini təmin edəcək struktur və prosedurların müəyyənəndirilməsi;*

– *sahibkarlığın inkişafı və işləməsi üçün zəruri şərt düzgün institusional mühitin, yəni istehsal, mübadilə və bölgü üçün bazis təşkil edən əsas siyasi, sosial və hüquqi qaydaların yaradılması.*

– *ölkənin maliyyə-kredit sisteminin daha da təkmilləşdirilməsi, bu sistemin sahibkarların maraqlarına tam uyğun olması;*

– *işğaldan azad olunmuş ərazilərdə sahibkarlığın maliyyə-iqtisadi potensialının artırılması.*

Yuxarıda qeyd olunanlar son nəticədə sahibkarlığın maliyyə-iqtisadi potensialının artırılmasına zəmin yaradacaq.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. "Sahibkarlıq fəaliyyəti haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu. 15 dekabr, 1992-ci il.
2. "Azərbaycan Respublikasında kiçik və orta sahibkarlığın inkişafının Dövlət Proqramının (2002 – 2005-ci illər) təsdiq edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı. 17 avqust 2002-ci il.

3. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları.
4. “Azərbaycan Respublikasında sahibkarlığın inkişafına dövlət dəstəyi mexanizminin təkmilləşdirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı. 31 iyul 2018-ci il.
5. Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyat perspektivi üzrə Strateji Yol Xəritəsi. 06 dekabr 2016-cı il.
6. Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər. 02 fevral 2021-ci il.
7. Niftullayev V.M. Sahibkarlığın əsasları. Bakı, “Zaman” nəşriyyatı, 2002.
8. Боброва О.С., Цыбуков С.И., Бобров И.А. Организация коммерческой деятельности: учебник и практикум для СПО. С.И. Цыбуков, И.А. Бобров. Москва Издательство Юрайт, 2019, 332 с.
9. Боброва О.С., Цыбуков С.И., Бобров И.А. Настольная книга предпринимателя: (практ. пособие). Москва, Издательство Юрайт, 330 с.
10. Гаврилов Л.П. Инновационные технологии в коммерции и бизнесе: (учебник для бакалавров). Москва, Издательство Юрайт, 2019.
11. Инновационное предпринимательство учебник и практикум для СПО / Горфинкель В.Я. и др. под ред. Горфинкеля В.Я, Т.Г. Попадюк. Москва, Издательство Юрайт, 2018, 523 с.
12. Казакевич Т.А. Организация и планирование деятельности предприятий сервиса (учеб. пособие для вузов) 2-е изд., доп, Москва, Издательство Юрайт, 2018, 185 с.

V.Nazarov

Financial and economic potential of entrepreneurship in tAzerbaijan

Summary

In the market economy, significant attention is paid to entrepreneurship, which is an integral part of economic activity. Social stereotypes of the perception of entrepreneurship as a commercial activity associated exclusively with the purchase and sale of goods are widespread. Such an idea suffers from incompleteness and constraint. Entrepreneurship is an extremely multifaceted type of economic activity, which is not only related to trade and Commodity Exchange, but also extends to almost all areas of the economy and economic activity. Thus, entrepreneurship is a special innovative style of economic behavior based on the search for new economic opportunities in a creative form, the ability to attract and use resources from various sources in competitive conditions. The article reveals the important points of financial and economic potential in the field of entrepreneurship in our country. In order to make the situation more complete, an in-depth analysis of the degree of influence of indicators of financial and economic potential on entrepreneurship and the national economy was carried out in the article.

В.Назаров

Финансово-экономический потенциал предпринимательства в Азербайджане

Аннотация

В рыночной экономике важное внимание уделяется предпринимательству, которое является неотъемлемой частью экономической деятельности. Широко распространены социальные стереотипы восприятия предпринимательства как коммерческой деятельности, связанной исключительно с покупкой и продажей товаров. Такая идея страдает от неполноты и ограниченности. Предпринимательство-это чрезвычайно многогранный вид экономической деятельности, связанный не только с торговлей и товарным обменом, но и распространяющийся практически на все сферы экономики и хозяйственной деятельности. Таким образом, предпринимательство-это особый инновационный стиль экономического поведения, основанный на поиске новых экономических возможностей в творческой форме, умении привлекать и использовать ресурсы из различных источников в условиях конкуренции. В статье раскрываются важные моменты финансово-экономического потенциала в сфере предпринимательства в нашей стране. Для большей полноты в статье проведен углубленный анализ степени влияния показателей финансово-экономического потенциала на предпринимательство и национальную экономику.